

Karol Dowgiało

(Warszawa)

ARCHIWUM KONWENTU POLONIA — DOKUMENTACJA DORPACKA

Korporacje akademickie w Polsce przeżywały swój złoty okres w II Rzeczypospolitej. Wówczas, zgodnie z różnymi szacunkami, mogło istnieć ponad 200 korporacji akademickich zrzeszających kilkanaście tysięcy członków. Jednakże stanowiło to jedynie formę utrwalenia wzorca (przynajmniej tak to miało wyglądać), który powstał w okresie wcześniejszym — w czasie zaborów. Zawdzięczamy to studentom z Dorpatu, członkom Konwentu Polonia, powstałego w 1828 r., których działalność dała podwaliny pod nową formę zrzeszania się studentów, a w kilkadziesiąt lat później — również studentom z Rygi — członkom korporacji akademickich Arkonia i Welecja¹.

Do dzisiaj wiedza na temat Konwentu Polonia jest stosunkowo niewielka. Ponadto jedynie nieliczni badacze są gotowi poświęcić się poznawaniu początków ruchu korporacyjnego w Polsce. Dużą przeszkodę w badaniach tej tematyki stanowi słaba dostępność źródeł i ich rozproszenie. Utrudnia je także zniszczenie większości archiwów korporacyjnych, z którymi Konwent Polonia utrzymywał stosunki. Informacje można uzyskać z archiwów uniwersyteckich, przy których działał Konwent Polonia, a także z dokumentacji urzędów i instytucji, z którymi prowadzono korespondencję. Jednakże najcenniejsza jest oczywiście dokumentacja wchodząca w skład samego archiwum Konwentu Polonia.

W Konwencie istniała Biblioteka jako odrębny dział, jednakże nie zdecydowano się, aby uczynić coś podobnego dla archiwum. Nie świadczy to bynajmniej o zaniedbywaniu starej dokumentacji. O tym, że była gromadzona i dbano o nią wiemy chociażby z notatki z 22 XII 1939 r. informującej, że część archiwum jeszcze w 1930 r. została przekazana do Warszawy Bohdanowi Wydździe jako baza źródłowa, na której podstawie przygotowywał opracowanie historyczne. Z perspektywy badacza należy podkreślić, że dzieje archiwum Konwentu Polonia były burzliwe i ściśle wiążą się z losami samej korporacji, która przez większą część

¹ Polskie korporacje akademickie powstałe w Rydze w 1879 (Arkonia) i 1883 r. (Welecja); obecnie działają w Warszawie.

swojej działalności funkcjonowała jako organizacja o charakterze tajnym. Wpływało to oczywiście na sposób prowadzenia kancelarii i przechowywania wytworzonej dokumentacji.

Już w 1832 r., w następstwie aktywnego udziału członków Konwentu Polonia w powstaniu listopadowym, zdecydowano o przekazaniu w depozyt dokumentacji oraz mienia zaprzyjaźnionej korporacji akademickiej Curonia². Prawdopodobnie większość dokumentacji została spalona w 1834 r., co wiązało się z zaplanowaną rewizją, która miała na celu stwierdzenie czy studenci należą do tajnych stowarzyszeń. Studenci w atmosferze paniki mieli wówczas niszczyć obciążające ich dowody, tak też zapewne postąpili członkowie Curonii w stosunku do dokumentacji przekazanej im w depozyt³. W latach późniejszych ponownie przekazano dokumentację Konwentu pod opiekę Curonii. Niestety w 1882 r. w kwatrze Curonii wybuchł pożar, w wyniku czego została ona całkowicie zniszczona, a przechowywana tam dokumentacja i pamiątki Polonii przepadły⁴. Ocalałe pojedyncze dokumenty i pamiątki sprzed tego wydarzenia pozwalają przypuszczać, iż znajdowały się wówczas w rękach prywatnych, nie zaś wraz z resztą dokumentacji. Biblioteka Polonii nie podzieliła losów archiwum, ponieważ była nieustannie przenoszona między mieszkaniami życzliwych Polakom profesorów. W latach następnych, w relacjach z władzami, Konwent funkcjonował pod fikcyjną nazwą *Naturwissenschaftliche Gessellschaft* (Towarzystwo Miłośników Przyrody). W związku z tym również mamy do czynienia z prowadzeniem wręcz podwójnej kancelarii — jednej dla władz państwowych, drugiej zaś związanej z działalnością wewnętrzną oraz relacjami z innymi korporacjami. W tym ostatnim wypadku występowano pod nazwą *Verbindung der in Dorpat studieren Polen*⁵.

Po I wojnie światowej Konwent przeniósł swoją siedzibę do Wilna, tam również znalazło się archiwum. Początek II wojny światowej był okresem zabezpieczenia majątku korporacyjnego. 12 IX 1939 r. część precjozów przekazano w ręce filistra Bohdana Stejgwiłły. Były tam: puchary, albumy, część archiwum, sztandar stuletni itp.⁶ Większość z tych materiałów trafiła następnie do Biblioteki Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, gdzie były przechowywane w koszach „w sali” oraz „w podziemiach”⁷.

Po zajęciu Wilna przez Litwę w 1939 r. kwatery Konwentu przy ul. Królewskiej 7 została opieczetowana przez nowe władze. W następstwie tego wydarzenia, podczas Konwentu Nadzwyczajnego odbytego w dniu 11 XI 1939 r., członkowie korporacji podjęli decyzję o konieczności ochrony majątku ruchomego. Do zajęcia się tą sprawą wyznaczono filistrów Wiktora Cywińskiego i Jerzego

² Curonia — korporacja akademicka zrzeszająca Kurlandczyków. Powstała w 1808 r. w Dorpacie. Współcześnie do tradycji dorpackiej Curonii nawiązuje korporacja akademicka Curonia Goettingensis, funkcjonująca w Getyndze, jednakże jej status jako kontynuatorki tradycji Curonii jest kwestionowany.

³ Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie (dalej: AAW), KP.70, k. 22.

⁴ AAW, KP.70, k.33; G. Manteuffel, *Z dziejów Dorpatu i byłego Uniwersytetu Dorpackiego*, Warszawa 1911, s. 88–89.

⁵ G. Manteuffel, *Z dziejów Dorpatu*, s. 88–89.

⁶ AAW, KP. 85, k. 6–7.

⁷ Tamże, k. 7.

Zahorskiego⁸. Tutaj niestety sytuacja jest dość niejasna, bowiem z relacji Zygmunta Augustowskiego wynika, iż akcja zabezpieczania majątku polegała na ulokowaniu wszystkich rzeczy w tak zwanym pokoju filisterskim, a więc jedynie nieliczne pamiątki opuściły wówczas kwatere⁹. Właśnie w tym miejscu znajdowała się większość archiwum konwentowego. Znacznej części materiałów o charakterze historycznym nie było wówczas w Wilnie, ponieważ, jak wspomniano, w 1930 r. zostały wywiezione do Warszawy. Znajdowały się wówczas u Bohdana Wydźgi, który wykorzystywał je do badań nad dziejami Konwentu. Po jego śmierci w 1933 r. zostały przekazane Janowi Nowackiemu oraz Włodzimierzowi Cywińskiemu, którzy kontynuowali jego prace badawcze (również na terenie Warszawy). Zbiory te, wraz z innymi pamiątkami Konwentu, do grudnia 1939 r. nie opuściły Warszawy¹⁰.

Kolejna część zbiorów przechowywana była w siedzibie Wileńskiego Koła Filistrów przy ul. Kasztanowej 3, a więc w mieszkaniu filistra Józefa Rutkiewicza. Znajdujące się tam mienie zostało spisane przez litewsko-polską komisję likwidacyjną, która miała zadbać o zabezpieczenie majątku Konwentu Polonia. Jako przedstawiciel strony polskiej i kurator mienia Konwentu występował Wiktor Cywiński, odpowiadający także za zewidencjonowanie Biblioteki Konwentu oraz wyposażenia kwatery mieszczącej się przy ul. Królewskiej 7¹¹. Niestety nie uczyniono tego samego dla zbiorów archiwum. Mienie Konwentu prawdopodobnie nie było przenoszone, aż do momentu zajęcia Wilna przez III Rzeszę Niemiecką. Wtedy to władze litewskie przekazały pieczę nad majątkiem Polakowi, obywatelowi Litwy, Józefowi Antoniewiczowi (Adamowiczowi), który we współpracy z Wiktorem Cywińskim zabezpieczył dokumentację, bibliotekę oraz pamiątki, przenosząc je do Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie¹². W roku 1945 r. Wiktor Cywiński bezskutecznie próbował wydobyć depozyt z Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk.

Wojenne losy archiwum Konwentu są więc dość mocno niejednorodne. Zbiory, które już w 1930 r. opuściły Wilno, a więc materiały dorpackie oraz część dokumentacji wileńskiej, pozostały w rękach filistrów. Zbiory z kwatery Konwentu przy ul. Królewskiej 7 zostały praktycznie w całości włączone do zasobu Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, gdzie przechowywane są do dziś. Obecnie znajdują się tam 404 j.a. Udało się wywieźć jedynie ich niewielką część. Prawdopodobnie był to tylko fragment dokumentacji Stałego Sądu Honorowego oraz Biblioteki Konwentu, na co wskazują zachowane materiały. Losy dokumentacji przechowywanej w siedzibie Koła Filistrów przy ul. Kasztanowej 3 są w większości nieznane. Można wnioskować, iż udało się zachować i zabezpieczyć jedynie zbiór korespondencji Koła Filistrów, który ostatecznie trafił do Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego.

⁸ AAW, KP. 84, k.1.

⁹ AAW, KP.97, k. 3.

¹⁰ AAW, KP. 85, k.8.

¹¹ Tamże, k. 24.

¹² Tamże, k. 24–25, 35–37; być może pewien wpływ na to miał fakt, iż w latach 1934–1939 dyrektorem jej poprzedniczki — Państwowej Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie, był Stefan Burhard, filister Konwentu Polonia. W 2010 r. instytucja zmieniła nazwę, która brzmi obecnie: Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich.

Losy pamiątek i dokumentacji, które były przechowywane od 12 IX 1939 r. u Bohdana Stejgwiły, są najbardziej niejasne. Część dokumentacji trafiła prawdopodobnie do Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk. Reszta zgromadzonych dokumentów oraz pamiątek została rozdzielona między filistrów i przechowywana w ich prywatnych mieszkaniach. Niestety Wiktor Cywiński, jak sam zaznaczył, nie prowadził w okresie wojny ewidencji materiałów przekazywanych na przechowanie filistrom.

Próby scalania zbiorów podejmowane były dopiero po II wojnie światowej. Istniały wówczas dwa główne ośrodki — w kraju oraz w Wielkiej Brytanii (przede wszystkim w Londynie), które skupiały Polonusów i jednocześnie prowadziły działalność aktotwórczą. Cały czas planowano odpowiednio zabezpieczyć wszystkie zgromadzone pamiątki przed zniszczeniem lub zaginięciem. Dlatego też filistrzy zdecydowali się przekazać zgromadzone zbiory do Instytutu Polskiego i Muzeum im gen. Sikorskiego w Londynie¹³. Ostatecznie tylko część dokumentacji londyńskiej trafiła do Instytutu. Jak wskazują na to obecne zbiory, została ona częściowo przewieziona do Polski. W dalszym ciągu próbowano gromadzić i zabezpieczać zachowane memorabilia przed zniszczeniem. Bez wątplenia przejawem takich działań było przekazanie wspomnianych obiektów do Muzeum Archidiecezji Warszawskiej w dniu 9 IX 1980 r. Ostatecznie jednak zbiory te zabrano z Muzeum i w pięciu turach przekazano do Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego, w latach: 1987, 1993, 1995, 1999 oraz 2000.

Zgodnie z powyższymi danymi należy mówić o trzech głównych ośrodkach przechowujących materiały, które można określić jako archiwum Konwentu Polonia. Są to: Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie oraz Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie. Poza tymi instytucjami znajdują się jeszcze nieliczne dokumenty, które zachowały się u osób prywatnych. Część z nich została zgromadzona w: siedzibie Konwentu Polonia w Sopocie, siedzibie Stowarzyszenia Filistrów Konwentu Polonia w Warszawie oraz Archiwum i Muzeum Polskich Korporacji Akademickich w Poznaniu.

Mając na uwadze rozbięcie zbiorów Konwentu między trzy instytucje możemy mówić o co najmniej trzech zespołach archiwalnych „Konwent Polonia”. Spośród nich zaledwie dwie instytucje przechowują dokumentację sprzed 1918 r., a więc z początkowego okresu działalności korporacji, kiedy funkcjonowała jeszcze w okresie zaborów, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich oraz Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie. Pierwsza instytucja posiada zbiory znacznie bardziej rozbudowane niż Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie — liczą one kilkadziesiąt metrów bieżących. Sytuacja ta wynika z wcześniej przytoczonych dziejów archiwum Konwentu Polonia. Zespół składa się z 404 jednostek inwentarzowych¹⁴, z czego dokumentacja pochodząca wyłącznie z okresu

¹³ Przekazanie odbywało się w dwóch turach: 3 IV 1975 i 21 V 1986 r. Obecnie wymieniona dokumentacja jest zgromadzona w Dziale Kolekcji Osobistych i Organizacji w zespole archiwalnym „Korporacja Akademicka Konwent Polonia”, figurującym pod sygnaturą KOL.271. Zespół ten jest traktowany jako opracowany, posiada inwentarz archiwalny. W zespole wydzielono 68 j.a.

¹⁴ Część jednostek inwentarzowych składa się z kilku jednostek archiwalnych — niestety na kartach inwentarzowych brakuje stosownej informacji o tym fakcie.

dorpackiego liczy 140 j.a., kolejne 18 jednostek zawiera zaś dokumentację pochodzącą z okresu dorpackiego oraz wileńskiego. Jednostkom tym nie został nadany żaden dostrzegalny, logiczny układ. Nie podzielono dokumentacji na grupy rzeczowe, a tym bardziej nie starano się odwzorować struktury korporacji akademickiej. Odnosi się wrażenie, że w 1954 r., kiedy dokumentacja była opracowywana, zdecydowano o przyjęciu na ewidencję kolejnych teczek bez ingerowania w ich układ.

Po przeanalizowaniu inwentarza (istniejącego w formie papierowych kart inwentarzowych) oraz zapoznaniu się z zawartością jednostek, można wydzielić kilka grup rzeczowych w obrębie dokumentacji dorpackiej, które mogą posłużyć do jej usystematyzowania¹⁵. Pierwszą z nich tworzą „Akta sekretarskie”, a więc zbiór korespondencji, który chronologicznie obejmuje lata 1895–1910 oraz 1912–1917 (6 j.a.)¹⁶. Jego bezpośrednim uzupełnieniem mogą być 2 j.a. znajdujące się w warszawskim Archiwum Archidiecezjalnym (o tym w dalszej części). Dodatkowo w wileńskiej Bibliotece znajdują się odrębnie wydzielone 3 j.a. z korespondencją przychodzącą w latach 1909–1917 oraz 2 j.a. z korespondencją z lat 1917–1939, a więc również wchodzące w obręb naszych zainteresowań.

Drugą grupę rzeczową stanowią akta sądowe składające się z dokumentacji Stałego Sądu Honorowego (S!S!H!) oraz Stałego Sądu Konwentowego (S!S!K!). Przy czym, co charakterystyczne, z powodu tego, że S!S!H! pełnił również funkcję komisji rewizyjnej, większość dokumentacji traktuje o sprawach natury finansowej. Tym samym, znaczną część zgromadzonych tu akt z lat 1897–1918 stanowią rachunki i inna dokumentacja o charakterze księgowym¹⁷. Z kolei akta S!S!K! składają się w większości z protokołów posiedzeń i dotyczą lat 1916–1928¹⁸.

Kolejną grupą są protokoły i sprawozdania. Pierwszą jednostką wartą omówienia jest księga rozporządzeń, uchwał, praw i protokołów w Dorpacie¹⁹, która zawiera materiały z lat 1879–1893. W jej skład wchodzi m.in. wykazy urzędników konwentowych. Niezwykle interesujący jest spisany w całości po rosyjsku poszyt zawierający protokoły posiedzeń konwentu²⁰ z lat 1913–1917²¹. Jak przypuszcza Jan Trynkowski, mógł on służyć do przedstawiania władzom uczelni sprawozdań z działalności Konwentu, przez co należy traktować bardzo ostrożnie jego wiarygodność. Dużo pewniejsze w tym zakresie są polskojęzyczne protokoły z lat 1914–1917²², które były dokumentami wewnętrznymi. Ich uzupełnieniem może być poszyt zawierający protokoły z 1918 r.²³, przy czym należy zaznaczyć, iż nie jest on jednolity treściowo, ponieważ znajduje się w nim również korespondencja z 1918 r.

¹⁵ Jeszcze raz należy podkreślić, że niniejsza analiza dotyczy wyłącznie dokumentacji z okresu do 1918 r. Wyjątkiem jest sytuacja, kiedy w jednostce znajduje się dokumentacja sprzed 1918 i jest kontynuowana także później.

¹⁶ BLAN, F.160–1, F.160–4, F.160–83, F.160–131.

¹⁷ BLAN, F.160–109.

¹⁸ BLAN, F.160–124.

¹⁹ BLAN, F.160–110.

²⁰ Konwent w rozumieniu zebrania ogółu członków mających prawo głosu (pisany małą literą).

²¹ BLAN, F.160–123.

²² BLAN, F.160–145.

²³ BLAN, F.160–126.

Znaczną część archiwum Konwentu stanowi dokumentacja księgowa, przede wszystkim z okresu dorpackiego²⁴. Wynika to z faktu pełnienia przez SISH! obowiązków komisji rewizyjnej i włączania dokumentacji finansowej w obręb jej protokołów. Znaczną część zebranych materiałów stanowią wykazy związane z prowadzoną przez Konwent kuchnią (bufetem). Są to z jednej strony wykazy długów, ale także wydatki kuchni związane z przygotowywanymi posiłkami, które obejmują okres 1886–1920 [1925]²⁵. W pewnym stopniu uzupełnienie wykazów bufetu są rachunki związane zarówno z organizacją knajp²⁶ ogólnych, w latach 1913–1918²⁷, jak i oficjalnych przyjęć, w latach 1916–1917²⁸. Stosunkowo rozbudowana jest także dokumentacja kasy rozchodowej, która obejmuje lata 1884–1924²⁹. Dwie jednostki dotyczą również zagadnień stypendium w latach 1893–1902³⁰, a trzy kolejne zawierają księgi kwaterunkowe z lat 1906–1907 i 1911–1917³¹. Nie brakuje też zestawień dość specyficznych, takich jak: księga dobrowolnych ofiar z lat 1881–1928³², księga kasy reprezentacyjnej (1908–1916)³³, spis papierów procentowych kasy budowlanej (1912–1915)³⁴, kasa oberfuksowska za okres 1908–1918³⁵, wykaz składek filisterskich (1913–1917)³⁶, Con-to-Buch³⁷, dokumentacja dotycząca rachunku w Wileńskim Prywatnym Banku Handlowym z lat 1906–1916³⁸ oraz wykaz towarów zakupionych na kredyt w latach 1904–1905³⁹. Na pozostałe materiały składa się dokumentacja o większym stopniu ogólności, taka jak: sprawozdania kasy Konwentu z lat 1888–1937⁴⁰, rachunki sekretarskie z lat 1917–1918⁴¹, a także inne rachunki i pokwitowania z lat 1878–1881 i 1893–1927⁴². Część rachunków dotyczy również działalności kasy bibliotecznej⁴³ w latach 1878–1903 oraz 1906–1918⁴⁴. Dokumentacja finansowa z lat 1900–1925 wchodzi w skład jednostki F.160–249, gdzie znajdują

²⁴ W zespole znajduje się 41 j.a. wstępnie zaklasyfikowanych do grupy zawierającej dokumentację *stricte* finansową. Z tego 28 j.a. zawiera wyłącznie dokumentację z okresu dorpackiego, 8 j.a. zawiera dokumentację z okresu dorpackiego i wileńskiego, a w 5 j.a. jest dokumentację wyłącznie z okresu wileńskiego.

²⁵ BLAN, F.160–96, F.160–98, F.160–208, F.160–226, F.160–312, F.160–330.

²⁶ Knajpa (inaczej także: sobótka) — zabawa na kwaterze połączona ze śpiewaniem pieśni korporacyjnych, a także spożyciem alkoholu.

²⁷ BLAN, F.160–319.

²⁸ BLAN, F.160–324.

²⁹ BLAN, F.160–234, F.160–313, F.160–318, F.160–326.

³⁰ BLAN, F.160–320, F.160–386.

³¹ BLAN, F.160–327, F.160–393, F.160–394.

³² BLAN, F.160–143.

³³ BLAN, F.160–384.

³⁴ BLAN, F.160–385.

³⁵ BLAN, F.160–387.

³⁶ BLAN, F.160–391.

³⁷ BLAN, F.160–321, F.160–392.

³⁸ BLAN, F.160–395.

³⁹ BLAN, F.160–396.

⁴⁰ BLAN, F.160–127.

⁴¹ BLAN, F.160–322.

⁴² BLAN, F.160–73, F.160–202, F.160–400.

⁴³ W tym wypadku materiały dotyczące działalności Biblioteki potraktowano jako odrębną grupę tematyczną.

⁴⁴ BLAN, F.160–238, F.160–255.

się rachunki za nabyte książki. Poza tym w ramach dokumentacji wytwarzanej przez bibliotekarza znajduje się księga abonentów z lat 1904–1909⁴⁵, ale przede wszystkim liczne katalogi biblioteczne⁴⁶. Należy mieć przy tym na uwadze, iż znaczna część katalogów dotyczy zbiorów zgromadzonych w końcu XIX w. oraz pierwszych latach XX w.

Następną grupę tematyczną stanowi ewidencja członków. Dla okresu dorpackiego są to jedynie dwie jednostki — Książka adresowa członków Konwentu Polonia z 1917 r.⁴⁷ oraz zbiór różnego rodzaju list, zarówno całego Konwentu Polonia, jak też skład Prezydiów oraz urzędników z lat 1916–1938⁴⁸.

Ostatnia grupa zawiera materiały dość specyficzne — referaty oraz notatki poszczególnych członków Konwentu Polonia. Pierwsze z nich stanowiły jeden z etapów swoistego awansu w strukturze korporacji. Były wygłaszane przez członków korporacji jako jeden z obowiązkowych elementów ich wychowania korporacyjnego i stanowiły wymóg niezbędny, aby z fuksa stać się barwiarzem, a z barwiarza comilitonem⁴⁹. Z okresu dorpackiego zachowało się zaledwie 16 referatów⁵⁰ o tematyce bardzo zróżnicowanej, poruszającej zarówno kwestię ubezpieczenia chłopów, działalność Stanisława Staszica i Hugona Kołłątaja, dzieje unii polsko-litewskich, a nawet rozwój teozofii. Z kolei wzmiankowane notatki⁵¹ zostały prawdopodobnie sporządzone w trakcie wykładów i w większości wyszły spod ręki studenta teologii Henryka Tochtermanna, z czego większość w języku niemieckim.

Poza wymienionymi grupami rzeczowymi należy wymienić także jednostki, których nie dało się odrębnie zaklasyfikować ze względu na swoją różnorodność. Niemniej stanowią dla nas cenne źródło informacji zarówno o Konwencie Polonia, jak i działalności jego członków. Są to:

- polskie pieśni ludowe, spisane przez Olgierda Tarkiewicza w majątku Drabiszki — powiat wilkomierski⁵²,
- materiały dotyczące bali organizowanych przez Konwent z 1911 i 1914 r.⁵³,
- cztery fotografie przedstawiające kwatery przy Rathaustrasse oraz grupę członków Konwentu z 1911 r.⁵⁴,
- projekty i szkice kwatery, mebli, mundurów itp.⁵⁵,
- dokumentacja osobista i rodzinna Konrada Niedziałkowskiego z lat 1841–1926⁵⁶,

⁴⁵ BLAN, F.160–256.

⁴⁶ Wszystkie katalogi biblioteczne zgromadzono pod sygnaturami: BLAN, F.160–214, F.160–235, F.160–236, F.160–237, od F.160–239 do F.160–248, F.160–250, F.160–252, F.160–257.

⁴⁷ BLAN, F.160–216.

⁴⁸ BLAN, F.160–221. W skład jednostki wchodzi także dokumentacja dotycząca likwidacji konwentu dorpackiego i przeniesienia mienia Konwentu do Wilna.

⁴⁹ Fuks, barwiarz, comiliton, filister — kolejne szczeble w hierarchii Konwentu Polonia.

⁵⁰ BLAN, F.160–148, F.160–149, od F.160–180 do F.160–186, od F.160–189 do F.160–192, F.160–194, F.160–197, F.160–198.

⁵¹ BLAN, od F.160–332 do F.160–360, od F.160–362 do F.160–388, od F.160–401 do F.160–404.

⁵² BLAN, F.160–75.

⁵³ BLAN, F.160–77.

⁵⁴ BLAN, F.160–84.

⁵⁵ BLAN, F.160–133.

⁵⁶ BLAN, F.160–200, F.160–201.

- indeks Wacława Ciechońskiego, studenta Uniwersytetu Jurjewskiego, studiującego w latach 1895–1901⁵⁷,
- fragment sztuki teatralnej „Jordan” autorstwa Edwarda Żeligowskiego⁵⁸,
- traktat historii prawa rzymskiego (notatki; autor nieznany)⁵⁹,
- *Herniologie nach dem Vortrage* von prof. Eduard von Wahl⁶⁰.

Warto podkreślić, iż omówiony zespół wileński jest niezwykle obszerny, jego największą wartość stanowi zaś bogaty zbiór korespondencji. Największym mankamentem jest z kolei niemal całkowity brak dokumentacji fotograficznej — zarówno w dokumentacji dorpackiej, jak i wileńskiej⁶¹. Prawdopodobnie zostały one wywiezione w pierwszej kolejności podczas ratowania dobytku w czasie II wojny światowej. Zachowały się informacje o co najmniej 4 albumach z fotografiami, które we wrześniu zostały przekazane Bohdanowi Stejgille⁶². Kolejne oprowanie fotografie i szkice znajdowały się w kwaterze Konwentu Polonia przy ul. Królewskiej 7, kiedy w dniach 2–4 IV 1940 r. przeprowadzano tam spis mienia⁶³. Część tych zbiorów przekazano następnie do Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego.

Zbiory dorpackie z Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego są niezwykle ubogie objętościowo, niemniej ich wartość historyczna jest nieoceniona. Na serię „Okres dorpacki”, funkcjonującą w ramach zespołu Konwent Polonia, składa się tylko 7 j.a. Są to:

- uchwały Konwentu Polskiego w Dorpacie od 1883 r. (do 1913 r.),
- akta sekretariatu Konwentu Polonia z lat 1883–1898 (2 j.a),
- bruliony protokołów z posiedzeń Konwentu (z 1893 r.),
- zawiadomienie o zakupie placu w Dorpacie i prośba o pomoc finansową (z 1912 r.),
- dyplom Edmunda Sachsa wydany przez Uniwersytet Dorpacki w 1891 r.,
- zbiór fotografii z lat ok. 1890–1916.

Z uwagi na ich niewielką liczbę możliwe jest omówienie każdej ze wzmiankowanych jednostek odrębnie. Pierwsza z nich — *Uchwały Konwentu Polskiego w Dorpacie od 1883 r. [do 1913 r.]*⁶⁴ jest poszytym składającym się z 26 kart, zawierającym 129 uchwał Konwentu z okresu od 24 IX 1883 do 1 XI 1913 r. Ważność uchwał podejmowanych od drugiego semestru 1902 r. była dodatkowo potwierdzana okrągłą pieczęcią z cyrklem Konwentu jako heraldycznym przedstawieniem napieczętnym oraz legendą: *Konwent „Polonia” Dorpat*. Dodatkowo przy wielu z nich znajdowała się nota marginalna, informująca o sposobie ich realizacji. Noty tego typu dotyczyły zazwyczaj terminu wpisania danej uchwały do księgi praw lub też jej zawieszenia.

Dwie kolejne jednostki stanowią uzupełnienie akt sekretarskich wymienionych przy okazji zespołu wileńskiego. Są to poszyty z korespondencją

⁵⁷ BLAN, F.160–323.

⁵⁸ BLAN, F.160–388.

⁵⁹ BLAN, F.160–389.

⁶⁰ BLAN, F.160–390.

⁶¹ Pojedyncze zdjęcia można znaleźć jedynie w jednostce BLAN, F.160–84.

⁶² AAW, KP. 85, k. 6–7.

⁶³ AAW, KP. 85, k. 18–21.

⁶⁴ AAW, KP.1.

odpowiednio z okresu od 3 III 1883 do 2 XII 1888 r.⁶⁵ oraz od 4 II 1889 do 25 IX 1898 r.⁶⁶ Wklejone do poszytu listy dotyczą spraw o charakterze urzędowym. Przeważająca większość została sporządzona w języku polskim, jednakże da się tam również odnaleźć pisma w języku niemieckim oraz języku francuskim.

Bruliony protokołów z posiedzeń Konwentu [z 1893 r.]⁶⁷ prawdopodobnie stanowią brudnopis, którym posługiwał się sekretarz w 1893 r. Na samym początku znajduje się wykaz wszystkich członków Konwentu w I semestrze 1893 r. wraz z informacją o ich frekwencji na spotkaniach konwentowych. W dalszej części znajdują się notatki z Konwentów zwyczajnych i nadzwyczajnych, jak również sprawozdania z menzur, zestawienia budżetowe czy propozycje ksiązek do pozyskania do biblioteki. Wpisy chronologicznie obejmują okres od 13 II do 20 IX 1893 r.

*Zawiadomienie o zakupie placu w Dorpacie i prośba o pomoc finansową*⁶⁸ z 1912 r. były skierowane do filistrów Konwentu Polonia wspierających Konwent czynny finansowo. Prezydium czynnego konwentu zawiadomia w nim o zakupie placu mieszczącego się przy ul. Ryskiej i kieruje do filistrów prośbę o pomoc finansową na potrzeby wybudowania domu konwentowego, który miałby być nową kwaterą Konwentu.

Jednostka szósta zawiera łacińskojęzyczny dyplom Edmunda Sachsa wystawiony przez rektora Carskiego Uniwersytetu Dorpackiego w dniu 4 X 1891 r.⁶⁹ Najcenniejsza jest ostatnia jednostka — zbiór fotografii z lat ok. 1890–1916. Znajduje się tam łącznie 81 odbitek fotograficznych, 6 negatywów (z czego 2 negatywy szklane) oraz 14 kart z opisami do zdjęć. Zakres tematyczny fotografii jest zróżnicowany. W jednostce można odnaleźć zdjęcia przedstawiające członków Konwentu w sytuacjach oficjalnych, takich jak (prawdopodobnie) komersz, czy sytuacjach codziennych — na kuligu, czy podczas wieczornej knajpy z kufkami w dłoniach. Zgromadzone zdjęcia przedstawiają nie tylko ludzi. Część fotografii stanowią zdjęcia krajobrazowe, zdjęcia Uniwersytetu Dorpackiego, czy kwatery Konwentu. Jest to największy znany obecnie zbiór fotografii Konwentu Polonia z czasów dorpackich i — tym samym — jedno z najcenniejszych źródeł historycznych dla tego okresu.

Zbiór dokumentacji dorpackiej stanowi niewątpliwie cenne źródło informacji dla badaczy końca XIX w. Niestety, w wyniku perturbacji dziejowych nie zachowała się dokumentacja z lat 1828–1882, a więc z najciekawszego okresu funkcjonowania Konwentu, kiedy jego członkowie byli skonfliktowani z korporacjami niemieckimi. W tym też okresie miały miejsce powstania narodowe, które sprawiły, że wielu Konwentowiczów wzięło broń do ręki i nigdy już nie wróciło do swojej Alma Mater. Zachowane archiwum jest niezwykle cenną pomocą w odtwarzaniu życia korporacyjnego tego okresu, a w sytuacji braku źródeł bezpośrednich, mamy jeszcze do dyspozycji źródła pośrednie — spisane wspomnienia z tych czasów, a także *comment* (zbiór praw i obyczajów), przekazywane przez kolejne pokolenia członków Konwentu Polonia, aż do czasów obecnych.

⁶⁵ AAW, KP.2.

⁶⁶ AAW, KP.3.

⁶⁷ AAW, KP.4.

⁶⁸ AAW, KP.5.

⁶⁹ AAW, KP.6.

**Karol Dowgiało, *The Archive
of the Konwent Polonia — the Dorpat records***

Summary

Konwent Polonia — the oldest academic corporation existing to this day, was founded in 1828 in Dorpat. Its history before restitution of Poland's sovereignty was turbulent — full of conflicts with German students and the Russian authorities — but also not without time for fun and self-education. Unfortunately, materials that directly documented corporation's activity between 1828 and 1882 were destroyed. This paper presents preserved documentation from the period 1883–1918, a time when Konwent Polonia existed in Tartu — in the absence of Polish State. The article also presents a brief history of the corporation's archive. These collections are currently held in two institutions, the Archdiocesan Archive of Warsaw and the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius. They document the activity of the Polish academic corporation during the period of Partition of Poland.

Słowa kluczowe: Konwent Polonia, korporacje akademickie, archiwistyka, Dorpat

Keywords: Konwent Polonia, academic corporations, academic fraternities, archival science, Dorpat (Tartu)